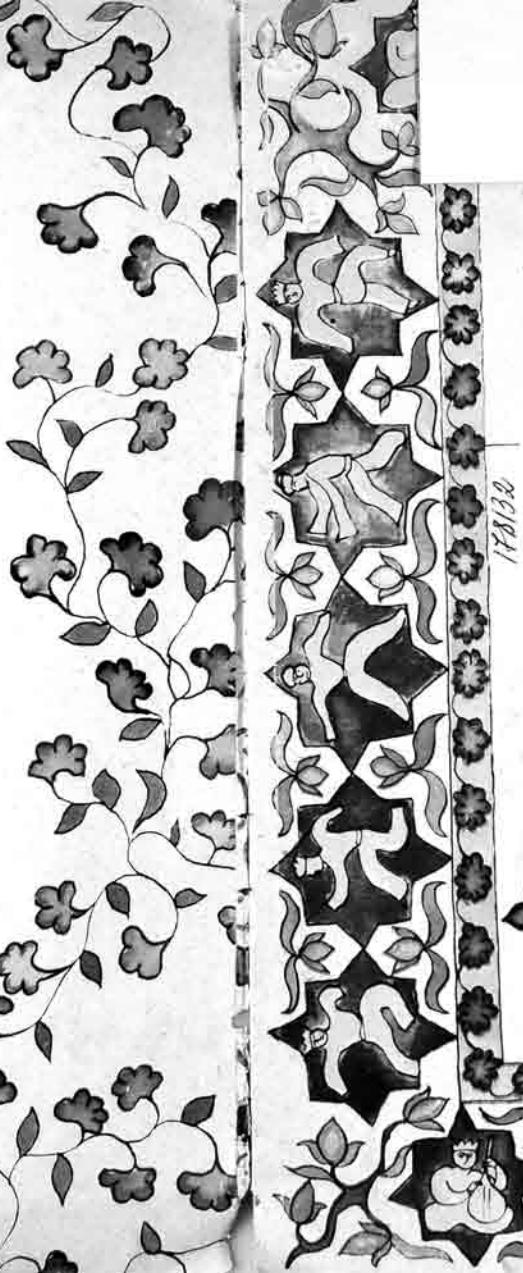

НИЗАМИ ҚӘНЧӘВИ

БИЗАНС ҚӨЗӘЛИНИН ҺЕКАЈӘТИ

НИЗАМИ ҚӘНЧӘВИ

БИЗАНС
КӨЗӘЛИНИН
ҢЕКАЈӘТИ

Ша
Н 65

КӘНЧЛИК
БАЛЫК
1983

М. Ф. Ахметова художник
Архитектурный музей
Астана

Бизанс көзәли Құмај чүмә күнү бәзәниб-дүзәниб шаһы көзләйирди. Бу күн шаһ хурмаяры рәңкли құн-бәзә кәлмәли вә Құмај ханымын hekajәtinә гулаг асмалы иди. Бәһрам шаһ хурмаяры палтарда сараја дахил олду. Хурма додаглы көзәл, хурма рәңкли пијаләј шәрабы сүзүб Бәһрам шаһын һүзурунда дајанды. Шаһ шәраб пијаләсіні ондан алыб башына чәкди. Сонра үзүнү Бизанс көзәлинә тутараг деди:

— Еј көзәл, хурма додагындан голан бал кими шириң сөзләріндә көnlүмдәки дәрд-губары сил. Мәнә елә бир hekaјәт даныш ки, дүнjanын гәмини тамам унудум.

Шаһын бу сөзләріндән Құмајын чеһраси күл кими ачылды. — Уча дағларын вүгары, далғалы дәнizләrin чошғунлуғу, күллү-чикәкли торпағын зән-килиji, бәрәкәти өмрүн боју сәнә жар олсун,— деjә шаһын әлиндәn өпәрәк өз hekaјәtinә башлады.

Деирләр ки, кечмиш заманда Хејир вә Шәр адлы ики чаван оғлан вармыш. Хејирин һәм иши, һәм дә әмәли өз адына уйғун кәләрмиш. О, нәчиб, меһри-бан, истиганлы, сафүрәкли вә әмәксевәрмиш. Һа-мы она һәрмәт бәсләjәрмиш. Шәр исә әксинә ики-үзлүлүjү, һијләкәрлиji, ачкәзлүjү илә һамынын нифрәтини газаныбмыш. Иш елә кәтирир ки, күн-ләrin bir күнү онлар елдәn-обадан узаг бир дијара сәфәрә чыхмалы олурлар. Ңeјбәләрини азугә илә долдуруб ѡюн дүшүрләр. Јол узуну нарда шириң су көрсәләр, орда сүфәрә ачыр вә Хејирин ѡол сов-гатындан jејирдиләр. Шәрин көтүрдүjү совгат исә галырды. Шәр ѡолун узаглығыны вә гарышда су-суз сәһраларын олдуғуну билдијиндәn ehtijat үчүн су көтүрмушду.

Онлар истидәn говрула-говрула тәндир кими гыз-мар чөлләр боју жедди күн, жедди кечә ѡол кетди-ләр. Истидәn дәмирин мум кими жумшалдығы одлу бијабанда Хејирин тулуғундакы су гурттарды. Шәр арабир хәлвәтчә өз тулуғундакы судан ичир вә бе-ләчә ѡолларына давам едирдиләр.

Хеирин дили-додағы тәпимишди. Бөғазы гурумушду, удгуна билмирди.

Күнорта өткөн инсанын даһа да шиддәтләндиги бир ваҳтда сусузлугдан тәгәти кәсилән Хеир үстүндө көтүрдүү бир чүт шәффаф, су дамласы кими парлаг жагуту Шәрә көстәриб деди:

— Сусузлугдан өлүрәм, гардаш! Жанғымы, атәшими сөндүрмөк үчүн бирчә гуртум су вер. Дүнja варындан бирчә чүт жагута күманым чатыр. Бу жагутлары ал, өвәзинә бир ичим су вер. Амандыр, мәрдлик елә, дадыма чат.

Залым Шәрдә инсаф һардајды. О, Хеирин жалварышларына вә көстәрдији жагутлара мәнәл дә

гојмајыб сојугганлылыгla чаваб верди:

— Мәни товлаја билмәсән. Диңдән дә һијләкәрәм. Ыч бир кәләј алданмарал. Сән истәјирсән ки, ики жагутла мәни ширницириб сујуму алыб ичесән? Шәһәрә гајыданда өз жагутларыны кери аласан?! Буну көр билмәсән! Мәнә дә Шәр дејәрләр. Жалварыб-жахарыб зәһләми төкмә! Жахамдан әл чәк! Жагут жох, елә гијметли инчи вермәлисән ки, ону бир дә кери ала билмәјесән.

Додаглары чадар-чадар олмуш Хеир сорушду:

— Дедијин о гијметли инчи нәдир?

— О инчи ики көздүр,—дејә Шәр чаваб верди. Шәрин инсафсызылышындан вә амансызылышындан Хеир. Иејрәтә кәлди, үрәзи сыхылмыш һалда деди:

— Инсафын, мүрвәтин јохдурму, гардаш? Од алыб өвәзинә су вермәк истәјирсән? Бир гуртум суја көзләрими алмагла дәвләтли олмајачагсан ки?! Дост да доступна гаршы белә амансыз олармы? Жалварырам, нә истәјирсән истә, амма көзләримә дәјмә. Мәни дүнja ишығына һәсрәт гојма.

Хеир нә гәдәр жалвар-жахар етдисә дә Шәр ѡла кәлмәди ки, кәлмәди. Гәрибликдә ѡлдашынын амансызылышына мат галан Хеир артыг сусузлугдан жана, говрулурду. Чан жанғысыны бир кила су илә сөндүрмөк үчүн көзләрини чыхарыб Шәрә вермәкдән башга чарәси галмамышды. О, Шәрә үз тутуб деди:

— Эчәлин амансыз әлиндән кәл мәни гурттар! Бычагдан, хәнчәрдән нәјин варса, дајанма тез ол, көзләрими јериндән чыхарт!

Дашүрәкли Шәр хәнчәрини сыйырыб гузгүн кими Хеирин устунә шығыды. Нәркиз көзләрини гызыл гана гәлтан еләди. Шөлә сачан гоша чырағы сөндүрдү. Санки гызыл тачын эн парлаг инчиләрини дартыб гопартды. Дүнja ишығыны, дүнja нуруну Хеирин әлиндән алыб ону зүлмәтләр гојнуна атды. Сусузлугдан алышыб жанаң бичарәјә бирчә килә дә су вермәди. Хеир көзләринин чухурунда ишыг чешмәси өвәзинә ган сели чағлаја-чағлаја кимсәсиз сәһрада тәк-тәнһа галды. Торпаға жыхылыб

чапалајыр, көзүнүн чешмәсindән фыштыран ган дүзү-дүнjanы басырды. Бирчә тәсәллиси бу иди ки, кор олмуш көзләри дүшдүjү бу ачыначаглы налы көрмүрдү.

Көчәри hәјат сүрән вар-дөвләтли бир күрд сүрүсүнү өрушә чыхардыб jaylыма бурахмышды. Күрдүн гара халлы, hөрүкләри илин кими балдырларына сарылан, janаглары даf лаләсини андыран бир гызы варды. Бу гыз чијинидә кузә јол гырағындакы

чешмәдән су кәтирмәjә кедәндә дәһшәтли бир инилти, ah-налә ешидиб, ejmәndi. Уркәк бахышлары илә әтрафы сүзәрек көрдү ки, бир адам овчунун гәфил күлләсindән яраланыб, чырпынан ов кими ал ган ичиндә чапалајыр. Чаныјананлыгla она jaхынлашды. Су апармаға кәлмиш күрд гызынын урәji ағрыды, кимсәсиз бијабанда елұмлә әлбәјаха олан Хеирин мүсибәти онун вүчудуну титрәтди. Элустү чанфәшанлыгla сорушду:

— Вай налына, jазыг. Сејлә нијә ган ичиндәсән?

Һансы залым сәнә бу зулмұ гыјыбдыр? Һансы ал-
чаг башына бу мүсібәти ачыб, арадан чыхыб га-
чыбдыр?

Хеир жарасы көjnәjә-көjnәjә титрәк әлләрини
курд көзәлини сары узадараг деди:

— Еј мәләк, башыма кәлән бәланын сәһбәти
узундур. Сусузлугдан бағрым башы кабаб олуб-
дур. Амандыр, бу чаван пөһрәнин наләсими ешиш,
janғымы сөндүр. Говрулан чијәримә сән аллаh
бирчә килә су чилә! Сујун варса мәни өлүмдән хи-
лас ет. Jохса, гоj раһатча өлүм, чых кет.

Курд гызы бал додағынын ширилини дә елә
бил ки, күзәсіндәки суja гатмышды. О, күзәсими
Хеирә сары узатды. Додагларына дәjәn дирилик
сујундан Хеирин көзләринә ишыг кәлди.

Меһрибан гыз шәфалы әлләри илә ган ичиндә
көвhәр кими ишыл-ишыл алышиб јанан көзләри
көтүрүб јеринә гојду, сарыjыб бағлады. Хошбәхт-
лиқдән көзләрин бәбәкләри саламат галмышды.
Әр геjrәти курд гызы Хеирин голуна кириб бинә-
ләринә кәтирди. Гаравашлара тапшырды ки, она
гуллуг көстәрсингләр, ранатландырыб овутсунлар.
Сонра башыловлу гачыб бу әhвалатдан анасыны хә-
бәрдар етди. Ағбирчәк анасы үрәини дешән ағры-
лара дәzә билмәjib деди:

— Быj, башыма хеир! О, анасы өлмүшү ниjә еви-
мизә кәтиrmәdin, бала? Бәлкә дәрдинә bir ҹарә
гылаjdыg, гызым!

Гыз анасыны алаачыға апарды.

Бу гәриб оғланын ачы талеji анасыны сарсытды.
Хеирә ѡемәк кәтиrdilәr, нәвазиш көstәrdilәr.

Ахшамусту курд гызынын атасы кәлиб чыхды.
Көрdu ки, евиндә танымадығы, көзләри сарыглы
bir адам вар. Тәәччүбләndi. Гызы әhвалаты олдуғу
кими данышды.

Курд, гызына тапшырыг верди ки, сәндәл ағачы-
нын ярпагларындан кәтириб әssin вә онун сујун-
дан һазырланмыш мәлhәми хәстәниң көзләринә
төксүн. Гыз атасынын тапшырығыны јеринә jетир-

ди. Хеирин көзләринә ишыг кәлди.

Хеирин нурлу көзләри курд гызынын үrәjinә од
салды. О көзләрин мәhәbbәti дә Хеирин варлығы-
ны әлиндәn алды.

Нәр сәhәr гызын атасы илә сүрүнү өrүшә
апаран Хеир дәвәләри отарыр, күnlәrin өmrүнү
беләчә килә-килә әridirdi.

Курд көрdu ки, Хеир hәr ишә чан јандырыр.
Гочагдыр. Бөjүjүn, кичијин јерини биләndir. Еви-
ни, мал-гарасыны, вар-дөвләтини онун ихтијарына
верди.

Курд гызынын мәhәbbәti Хеирин ихтијарыны
әлиндәn алмышды. Дүшүнүрdu ки, касыбын бири-
Jәm o,исә дөвләтли гызыдыр. Бизим севдамыз бәл-

кә дә баш тутмаз. Жахшысы будур ки, бу аилә илә һалаллашым, чыхым кедим вәтәнимә, елимә, обама.

Бир ахшам Хејир чөлдән евә гајыданда бәյүк еңтирамла вә миннәтдарлыгla үзүнү күрдә тутуб деди:

— Бир гәриб инсана һәјат вердиниз. Өмрүм боју бу аиләје борчлујам. Һәјајтымы јолунузда гурбан версәм дә борчуңуздан чыха билмәрәм. Жедијим черәжи һалал еләјин. Ичазә верин, үз гојум вәтәнимә, елимә, обама...

Хејирин бу сөзләри күрдүн евинә-ешијинә елә бил ки, су чиләди. Чаглар сәсли бу евин үстүнә ағыр сүкут ганадларыны кәрди. Күрд гызынын үрәји ган ағлады.

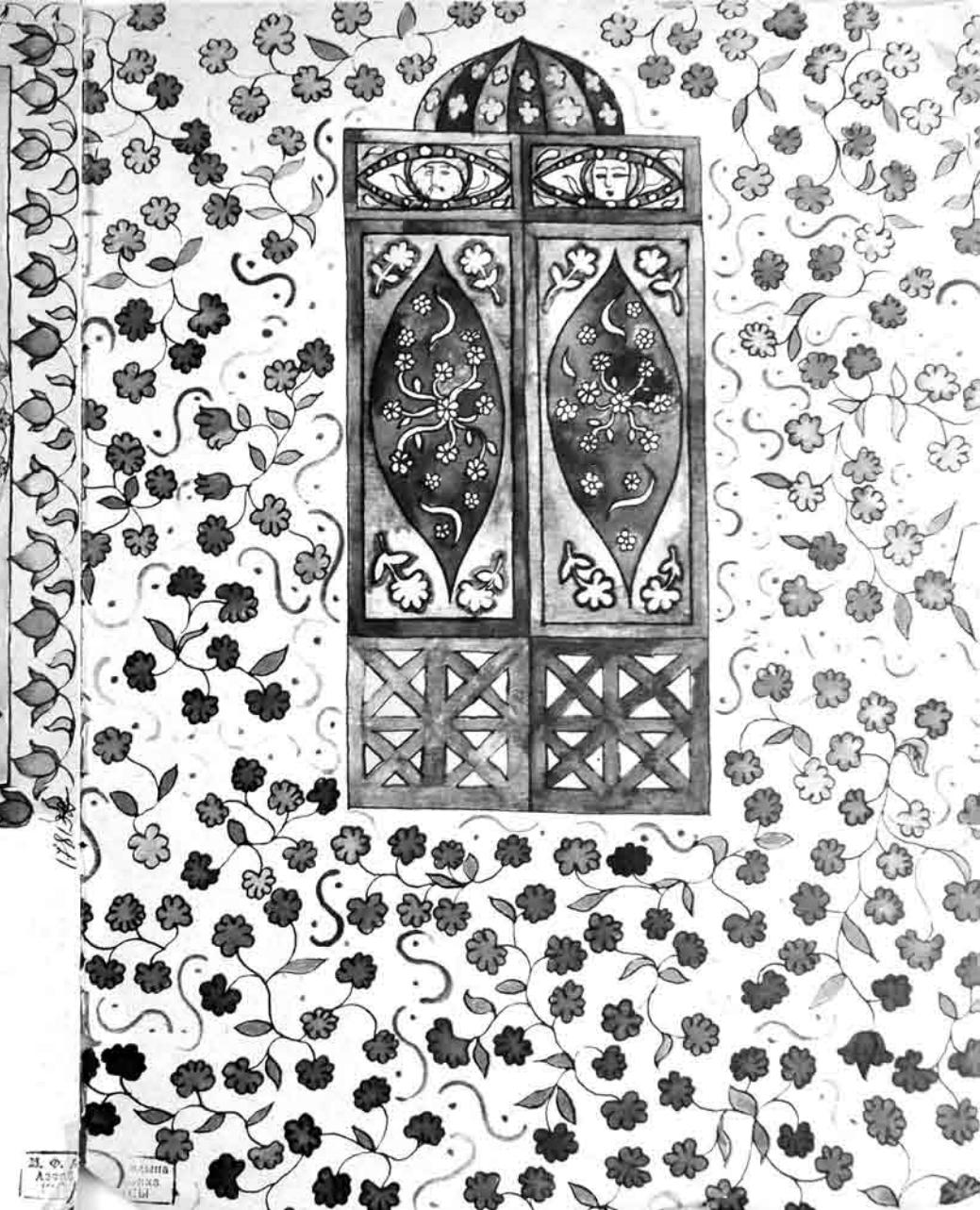
Күрд һисс етмишди ки, көзүнүн ағы-гарасы олан бирчә гызы Хејири севир, Хејир дә гызыны. Севән көнлү гыра билмәзи. Чох көтүр-гој еләди. Јүз елчү, бир бичди. Ата нәвазиши илә Хејирә деди:

— Огул, тутаг ки, чыхыб кетдин вәтәниңи. Орада һәрә сәнә бир тә'нә вурачаг. Һәр тә'нәли сөз бир тикан кими гәлбини дешәчек. Мәним бу гәдәр вар-дөвләтим кимә галачагдыр. Көзүмүн ағы-гарасы, аман-заман бирчә чијәрпарам вар. Гызымын айдан ары, судан дуру олдугуну өзүн билирсөн. Сәни көзүмүзүн үстүндә сахлајарыг. Жахшысы будур ки, кәл сәни өзүмә күрәкән еләјим. Гојун сүрүләрим, ат илхыларым, дәвәләрим дә гој сәниң олсун. Караванымы сүрүб дүнҗадан кечәнә гәдәр, әчәл шәрбәтини ичәнә гәдәр, гоча гарымла сајәниздә өмүр-күн сүрәрик.

Күрдүн бу сөзләри Хејирин үрәјиндән иди. О, күрдүн күрәкәни олмага чохдан һазырды. Лакин, ағлына кәтира билмирди ки, вар-дөвләтли күрд гызы илә онун аилә гурмасы баш тута биләр.

Һазырлыг көрүлдү. Тој-бусат гурулду. Ел адәти илә гырх күн, гырх кечә тој олду. Хејир көзләриңе ишыг бәхш едән күрд гызы илә евләнди. Онлар хошбәхт һәјат сүрмәјә башладылар. Көзләринә

шәфа вермиш «һәјат ағачы»нын, сәндәлин алтында күрд көзәли илә әбәди сәадәтә.govушан Хејир, көзләри тутулан инсанлара шәфа бәхш едән бир лоғман шөһрәти газанды. Өзү дә, күрд гызы да һәмишә сәндәл ағачының јарпағы рәнкиндә хурмаіы палтар қејиндиләр.

Бизанс көзәлинин ширин һекајети сона чатанда Бәһрам шаһа мә'лум олду ки, сәндәл ағачының әтари инсана руһ верир, кор көзә ишығ кәтирир. Одлу чијәрин јанғысыны сөндүрүр.

Рәссамы С. Вејсов

Фарс дилиндин тәрчүмә сөзине вә ушаглар үчүн ишлејени
Аббасали Саровлу

ЖИЧКИҢ ЖАШЛЫ УШАГЛАР ҮЧҮН

АЗ 1

Х 48

Низами Гянджеви
СКАЗКА БИЗАНСКОЙ КРАСАВИЦЫ
(На азербайджанском языке)

Редактору З. Шансевишли. Бодни редактору И. Раһимов. Техники
редактору Н. Сүлейманов. Корректору Т. Рустамова.
ИБ № 1009.

Жылымтага вернімши 6.09.82. Чапа имзаланмыши 17.02.83

Карғыс форматы 60×90^{1/4}.Офсет жағызы № 1. Офсет усулу иле. Гар Шиолнаја. Шәрти
ч/и 2.0.

Рәнкелі шәрти ч/и 12.0. Учот нашр. и. 2.0.

Тиражы 50 000. Сифарыш № 7323.

Гүймөн 15 гәп.

Азарбајҹан ССР Дөвлөт Наширијат. Полиграфија ю Китаб Ти-
чароти Ишләрни Комитети.

«Канчлик» наширијаты, Бакы, Ытуу Һачыјев күчеси, 4.
«Коммунист» наширијатынын мөтбәсси, Бакы, Б. Аваңҹан күчеси, 529.

70802
Н М653(12)-82 10-82 4803010200 АЗ 1

© Канчлик 1983